

Єлизавета
НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ
студентка ННІ права та інноваційної
освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ФОРМУВАННЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ТА ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ЯК СПОСІБ ГУМАНІЗАЦІЇ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Демократична держава, яка дбає про своє майбутнє, не може бути байдужою до долі дітей, і насамперед тих, які вступили у конфлікт із законом. На жаль, процеси, що відбуваються останнім часом в українському суспільстві, дуже негативно впливають на формування молодого покоління; зокрема, про це свідчить зростання рівня злочинності серед неповнолітніх. Хоча останніми роками й прийнято низку законів, спрямованих на захист прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх, аналіз статистичної звітності та даних судової практики свідчить, що в багатьох випадках держава та суспільство починають реагувати на проблеми неповнолітніх, коли процеси криміналізації неповнолітніх стають незворотними.

Злочини в сучасному українському суспільстві, вчинювані неповнолітніми, стають немотивовано жорстокими, відзначаються малозначністю мотивів, цинізмом і бездушністю й усе частіше вчиняються у складі організованих груп. Злочинність неповнолітніх з кожним роком «молодшає» – в 2003 р. кожний третій засуджений неповнолітній належав до вікової категорії 14–16 років, у той час як у 1992 р. цей показник становив 16,6 % [1, с. 87]. Ці факти свідчать про те, що в суспільстві відбуваються певні процеси, які дуже негативно впливають на формування молодого покоління.

В Україні за останні п'ять років засуджено 102 778 неповнолітніх; крім того, до 23 616 застосовано примусові заходи виховного характеру, 2 626 направлено до училища чи школи соціальної реабілітації, тобто 126 394 неповнолітніх постали перед судом за вчинення суспільно небезпечних діянь. Отже, щороку майже до 5 тис. неповнолітніх, які вступили у конфлікт із законом, застосовувалися примусові заходи виховного характеру, більше 20 тис. неповнолітніх засуджено до різних видів кримінального покарання

У судах загальної юрисдикції суддя, який розглядає справи щодо неповнолітніх, постановляючи вирок, намагається насамперед правильно застосувати той чи інший закон, однак він не має повної інформації про особу неповнолітнього, його оточення, соціальне середовище, в якому той виховувався, а тому позбавлений можливості вирішити основне питання – що привело дитину на лаву... [2, с. 65].

Аналіз стану злочинності неповнолітніх в Україні, а також законодавства, що визначає їх правовий статус та повноваження судів, правоохоронних органів та пенітенціарної системи, можливостей реабілітації неповнолітніх правопорушників дає підстави для однозначного висновку про необхідність створення в Україні ювенальної юстиції шляхом реформування наявних і, залучення недержавних організацій [3, с. 79].

Ювенальна юстиція – це заснована на специфічних принципах особлива система захисту прав неповнолітніх, що включає сукупність державних органів, діяльність яких здійснюється спільно з відповідними методико-психологічними, соціальними службами допомоги дітям та підліткам за допомогою механізму захисту прав дитини, що застосовуються для забезпечення реалізації його прав. Мета ювенальної юстиції – це виховання неповнолітніх шляхом зменшення шкідливого впливу на них фактора залучення до кримінального судочинства.

Юридичну основу ювенальної юстиції становлять правові акти, що регламентують діяльність ювенальних судів, та нормативні акти, спрямовані на захист прав неповнолітніх. Ювенальна юстиція заснована на розумінні причин злочинної поведінки з метою вилучення неповнолітньої з несприятливих умов навколишнього середовища, що надають на нього негативний вплив та пошуку ефективних індивідуальних способів впливу на винного, альтернативних кримінальному покаранню, що дозволяють запобігти його подальшому негативному розвитку та відновленню порушені права потерпілих.

Ювенальна система захисту прав неповнолітніх є теоретико-правовою конструкцією,

що включає комплекс механізмів юридичного, соціально-коригувального, медичного, психолого-реабілітаційного, виховно-превентивного характеру, спрямованих на забезпечення благополуччя неповнолітнього в суспільстві та реалізованих у рамках діяльності спеціалізованих установ ювенального профілю.

Ювенальна юстиція зародилася понад сто років тому. Зокрема, в Чикаго (округ Кук штат Іллінойс) у 1899 році відбулося створення першого спеціального суду у справах неповнолітніх. Цією новітньою ідеєю були швидко охоплені майже усі штати, і протягом наступних двадцяти п'яти років в державі було сформовано відповідну судову систему у справах неповнолітніх [4]. Це стало історичною подією, адже вона практично започаткувала історію ювенальної юстиції.

Низка вчених, юристів обґрунтовано пропонують впроваджувати альтернативні види покарання неповнолітніх, які б уберегли дітей від вчинення повторних злочинів, зокрема, це – медіація, робота з посередником – при проведенні процедури примирення між потерпілим та правопорушником, апробація, взяття на поруки, відновлення порушеного права – реституція. Усвідомлення вчиненого проступку неповнолітнім, принесення вибачення потерпілому при вчиненні легких правопорушень – ось що може виправити підлітків. Найлегше засудити, винести вирок, ніж знайти порозуміння, на це потрібен час, підготовлені спеціалісти, крім того, потрібне бажання всього суспільства знайти, зрозуміти причину, а не розглядати тільки наслідок. В основі системи правосуддя повинен бути принцип моральності та совісті. Політика двійних стандартів формує недовіру, одне пропагуємо – інше робимо, декларуємо, гарантуємо, часто не виконуємо. Дорослі завинили перед дітьми відсутністю часу, невиконанням обіцянок гарантій світлого дитинства, протиріччям обіцяного, бажаного і очікуваного, і тому нашому суспільству вкрай необхідно повернутися до дітей. Виправлення підлітка, довіра до нього – тільки це може уберегти дитину від правопорушення та рецидиву.

Таким чином, метою діяльності ювенальної юстиції та відновного правосуддя є не покарання неповнолітнього, а вжиття щодо нього комплексу заходів, спрямованих на індивідуальне виховання, піклування, захист від негативного впливу оточення. Політика держави повинна бути зорієнтована на виховання молоді в дусі поваги і любові до батьків, близьких, поваги до чужої праці та власності, виховання підлітка таким чином, щоб у нього не виникало бажання порушити закон, а у випадку, коли це сталося, існувала б реальна можливість виправлення, реабілітації, професійного навчання та працевлаштування у подальшому [1, с. 90].

Підсумовуючи, варто зауважити, що ювенальна юстиція являє собою своєрідний комплекс концепцій, схем впливу на підлітків, конкретно практичних заходів впливу на сім'ю, безпосереднє оточення неповнолітніх з боку як судової влади, так й інших установ, соціальних інституцій. Ювенальний суд має оцінювати неповнолітнього не тільки як особу, яка вчинила злочин чи суспільно-небезпечне діяння, а й як таку, що потрапила в небезпеку, тому завдання такого суду – застосувати до неповнолітнього правопорушника чи злочинця такий вид кримінального покарання і визначити таку його міру, щоб дати йому можливість стати повноцінним громадянином.

---

1. Пилипчук П. П. На шляху до ювенальної юстиції. *Відновне правосуддя в Україні. Щоквартальний бюлетень*. 2005 № 1–2. С. 87–90.

2. Мачужак Я. В., Лавровська І. Б. Формування системи ювенальної юстиції в Україні: перспективи створення ювенальних судів. *Відновне правосуддя в Україні. Щоквартальний бюлетень*. 2005. № 3. С. 59–69.

3. Молдован В. В., Мелашенко В. Ф. Конституційне право. Київ, 2003, С. 254.

4. The History of juvenile justice.Part1. URL : <https://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/publiced/features/DYJpart1.authcheckdam.pdf>